

Ur *Grundat* Nr 1 1990

Tony Cliff

En granskning av Trotskijs definition av Ryssland som en degenererad arbetarstat

Får bofinken se ut hur som helst?

Förord till Tony Cliffs artikel

Ja, det är en fråga som väl inte kan undgå att ställas av varje kritiskt och självständigt tänkande marxist inför den dogmatiska trotskismens klassificering av Sovjet, de östeuropeiska länderna, Albanien, Kina, Vietnam, Kuba m fl som "arbetarstater".

Enligt denna teori kan det finnas tre slags arbetarstater: revolutionära, degenererade och deformerade. Till den förstnämnda kategorin räknas naturligtvis det tidiga, för-stalinistiska Sovjet. Med "degenererad arbetarstat" menas en f d revolutionär arbetarstat – alltså Sovjet sedan en 60 år. Arbetarklassen har inte längre makten, det är en stalinistisk byråkrati som styr och förtrycker arbetarklassen, men en arbetarstat anses det ändå vara eftersom man har kvar det statliga ägandet av produktionsmedlen, planhushållning och utrikeshandelsmonopol. Således är inte heller byråkratin någon klass, trots att det erkänns att den förfogar över produktionsresultatet och berikar sig på det. Ännu absurdare är dock den sistnämnda typen av arbetarstat – den "deformerade arbetarstaten", ty den är samma sak som den degenererade men med den skillnaden att den aldrig ens varit revolutionär! Den har alltså inte kommit till genom en socialistisk revolution, genom arbetarklassens kamp, utan på andra sätt – t ex genom invasion utifrån, genom valfusk och byråkratiska manövrer eller genom gerillakrig, utkämpade av bondearméer. I en sådan stat har alltså en stalinistisk byråkrati haft makten ända från början.

Inte nog med att det kan finnas arbetarstater där arbetarklassen har lika lite att säga till om som här hos oss – om inte ännu mindre – det finns uppenbarligen dessutom arbetarstater som bildas utan att arbetarklassen ens då behöver spela någon aktiv roll, ja t o m mot dess vilja! Klasskampen går tydligen att rationalisera bort, och frågan om makten i samhället reduceras till en andrarangsfråga. Istället för att fastställa samhällssystemets klasskaraktär utifrån vilken inriktning produktionen har och vem som bestämmer över den och förfogar över dess resultat, så stirrar sig de dogmatiska trotskisterna blinda på den juridiska formen för ägandet. Liksom socialdemokrater och gammelstalinister, ser de statligt ägande som väsensskilt från "vanligt" kapitalistiskt ägande.

Här kan tillfogas, att teorin om de "deformerade arbetarstaterna" formulerades som ett försök till svar, från det ortodoxa trotskistiska arvets förvaltares sida, på en situation som konkret visade ohållbarheten i Trotskijs karaktärisering på 1930-talet av Sovjet som en "degenererad arbetarstat".

Till följd av Hitlertysklands militära sammanbrott och sovjetarméns framryckning, kom Östeuropa att hamna under sovjetisk kontroll. Genom olika slags manipulationer uppifrån skapades regimer och ekonomier av samma slag som i Sovjet. Fjärde Internationalens första reaktion var att detta inte kan vara några arbetarstater, eftersom sådana rimligtvis endast kan uppstå genom revolutionär arbetarkamp. Detta var en nog så riktig iakttagelse, men samtidigt blev det ju mer och mer ohållbart att hävda att det i Sovjet och i Östeuropa skulle råda två olika samhällssystem. För den engelske marxisten Tony Cliff, själv en lärjunge till Trotskij,

var detta skäl att ompröva synen på det stalinistiska Sovjet, ty hur kan man säga att det baserar sig på revolutionens landvinningar, om samma "landvinningar" går alldeles utmärkt att kopiera utan någon revolution? Resultatet av Cliffs mycket noggranna och detaljerade undersökning av sovjetsamhället blev boken *State Capitalism in Russia*, ur vilken vi här återger det kapitel som diskuterar Trotskijs analys.

Fjärde Internationalen "löste" istället det kniviga problemet genom att göra en kovändning 1948 och förklara att de östeuropeiska länderna är arbetarstater i alla fall. Detta har emellertid lett till mycken förvirring: var ska man dra gränsen för vad som är arbetarstater i en värld där många länder har experimenterat med nationaliseringar och samhällelig planering? För många nationalistiska strömningar i den s k "tredje världen" under efterkrigstiden har ju Sovjet med dess till synes rationella planering och dynamiska tillväxt, som genom att avskärma sig från världsmarknaden lyckades omvandla sig från efterblivet agrarland till supermakt, framstått som ett föredöme att lära av och ta efter. Regimer som kommit till makten genom militärkupper har tagit steg i den riktningen, som t ex Syrien, Burma och Etiopien. Om parlamentariskt rävspel eller "landsbygdens inringande av städerna" kan åstadkomma "deformerade arbetarstater", så borde det väl logiskt sett inte vara något som hindrar att även "progressiva" militärjuntor kan göra det samma? Åtminstone Offensiv och den internationella strömning som de ingår i, har gått så långt. Man frestas nästan att fråga sig: om "radikalerna" inom den islamiska regimen i Iran skulle få igenom sin vilja att genomföra långtgående nationaliseringar och reglering av näringslivet – skulle då även Iran bli en, om än groteskt deformerad, arbetarstat?

En fundamental utgångspunkt för Cliff och det som så småningom skulle ta form som Internationell Socialism-tendensen, var ju fasthållandet vid arbetarrörelsens självständighet – något som ju också utgjorde drivkraften hos Trotskij i hans kamp mot stalinismen. Instämmer man i att det som uppstod i Östeuropa efter kriget är arbetarstater, ja då ger man i praktiken reformister och stalinister rätt i deras påstående att arbetarklassens parti kan ta den borgerliga staten i besittning för sina ändamål, att den fredliga, parlamentariska vägen till socialismen, genomförd i varje land för sig, är möjlig och att Pariskommunens och Oktoberrevolutionens erfarenheter är föråldrade i vår tid. Eller också drar man de fulla konsekvenserna av Marx' berömda ord att "arbetarklassens frigörelse är dess eget verk", och betraktar masskampen och dess frukt, arbetardemokratin, som förutsättningen för arbetarstatens uppkomst och existens.

Praktiken är sanningens kriterium; som marxister kan vi inte tillåta oss några dogmatiska skyggglappar eller heliga kor. För oss måste värdet av en teori ligga i huruvida den vägleder och väpnar arbetarrörelsens kamp eller ej. Vi tror att Trotskijs kreativa berikande av marxismen, hans levande revolutionära klarsyn, vänds i sin motsats genom att de bedömningar han gjorde på sin tid upphöjs till dogmer, och det även när bedömningarna ifråga senare visat sig innehålla allvarliga brister. För att nämna ett exempel: kamraterna i Internationella Gruppen inser den potentiella klassdynamiken i kravet på Tysklands återförening, men där kommer de faktiskt i konflikt med sin egen teori om Osttyskland som en "deformerad arbetarstat", ty i stället för att försvara den, som flertalet andra trotskistiska riktningar menar att man måste göra, är IG redo att ge upp den! Det gör de rätt i, här framgår det ju alldeles tydligt hur inte ens den östtyska arbetarklassen själv ger ett vittne för sina "landvinningar", men de teoribildningar de dock har är till föga hjälp för att få en klar förståelse för detta. För att kunna ta ställning i Trotskijs anda, så att säga, har alltså IG fått lov att bortse en aning från vad dessa påbjuder.

Vi i Marxist-Leninistiska Förbundet har fått göra många svåra omprövningar när verkligheten

visat sig vara en annan än vi ofta trott, och ställt andra krav än vad den traditionella vänstern varit kapabel att svara upp till. När vi så söker frigöra oss från det maoistisk-stalinistiska arvet, vill vi också gärna uppmana de dogmatiska trotskisterna att göra motsvarande. Vad som behövs så väl idag, i den brytningstid vi lever i, är en fördomsfri diskussion med siktet inställt på marxismens rekonstruering. Det är en gigantisk uppgift, i vilken de förenade socialisterna i Sverige bara kan bidra med en del, men låt oss åtminstone se *Grundat*, och i *Grundat* bli denna debatt om Sovjet som ett steg i den riktningen.

Marxist-Leninistiska Förbundet Arbetsutskottet

[Följande är ett utdrag ur Tony Cliffs bok *State Capitalism in Russia*]

Trotskijs analys av den stalinistiska regimen har sin utgångspunkt hos bolsjevismen; den ställer marxismen och stalinismen, den socialistiska Oktoberrevolutionen och den byråkratiska kontrarevolutionen emot varandra. Som en lärjunge till Trotskij, anser författaren till dessa rader liksom han att det vitala i bedömningen av stalinismen ligger i att utgå ifrån dess förhållande till marxismen-leninismen, och därmed också att det är nödvändigt att ägna den största uppmärksamhet åt en kritisk granskning av Trotskijs analys av den stalinistiska regimen.

Kan en stat som inte står under arbetarnas kontroll vara en arbetarstat?

I Trotskijs verk finner vi två olika, och rakt motsatta, definitioner av vad en arbetarstat är. Enligt den ena, är kriteriet på en arbetarstat huruvida proletariatet har direkt eller indirekt kontroll, hur begränsad den än må vara, över statsmakten – d v s huruvida proletariatet kan göra sig kvitt byråkratin genom reformer, utan att det behövs någon revolution.

1931 skrev han:

”Erkännandet av den nuvarande sovjetstaten som en arbetarstat betyder inte bara att borgarklassen inte kan gripa makten annat än genom väpnat uppror, utan också att Sovjetunionens proletariat inte har förlorat möjligheten att betvinga byråkratin, återupprätta Partiet och hela diktaturens regim – utan en ny revolution, med reformer som tillvägagångssätt.” (*Problems of the Development of the USSR. A Draft of the Thesis of the International Left Opposition on the Russian Question*, New York 1931, sid 36)

I ett brev till Borodai, en medlem av den oppositionsgrupp som kallades Demokratiska Centralister, för han fram denna tanke ännu tydligare. Brevet är inte daterat, men allt tyder på att det skrevs i slutet av 1928. Han skriver:

”Är apparatens och sovjetmaktens urartning ett faktum? Det är den andra frågan”, skriver Ni. Det råder ingen tvekan om att sovjetapparatens urartning är betydligt längre gången än motsvarande process inom partiapparatens. Icke desto mindre är det Partiet som bestämmer. För närvarande betyder detta partiapparatens. Vad frågeställningen således mynnar ut i är: förmår Partiets proletära kärna, understödd av arbetarklassen, besegra partiapparatens herravälde, som smälter samman med statsapparatens? Den som på förhand svarar att den inte förmår det, talar därmed inte bara om nödvändigheten av ett nytt parti på en ny grundval, utan även om nödvändigheten av en andra, ny proletär revolution.” (*New International*, april 1943)

Längre fram i samma brev säger han:

”Om Partiet är ett lik, måste ett nytt parti byggas, och detta måste sägas öppet inför arbetarklassen.

Om Thermidor har fullbordats, och om proletariatets diktatur likviderats, måste den andra proletära revolutionens fana resas. Det är hur vi skulle handla om reformernas väg, som vi står för, visade sig hopplös.” (Anfört arbete)

Trotskij's andra definition har ett fundamentalt annorlunda kriterium. Oavsett hur pass oberoende statsmaskineriet än är av massorna, och även om det enda sättet att bli av med byråkratin är genom revolution, så förblir staten en arbetarstat med proletariatet som härskande klass så länge som produktionsmedlen är statliga. Sålunda skriver Trotskij i *Den förrådada revolutionen*:

”Nationaliseringen av jorden, industrins produktionsmedel, transport och handel, tillsammans med monopolet på utrikeshandeln utgör basen för den sovjetiska samhällsstrukturen. Genom dessa relationer, som etablerats genom proletariatets revolution, definieras för oss i grunden Sovjetunionens natur i egenskap av proletär stat.” (L. Trotskij, *Den förrådada revolutionen*, Partisanförlaget 1969, sid 178-179)

Av detta kan man dra tre slutsatser:

- a) Trotskij's andra definition av arbetarstat negerar den första.
- b) Om den andra definitionen är korrekt, hade ”Kommunistiska manifestet” fel när det slog fast: Proletariatet kommer att begagna sin politiska makt till att så småningom fråntaga bourgeoisin allt kapital och centralisera alla produktionsinstrument i staten...” Likaså när det hävdade: ”... det första steget i arbetarrevolutionen är att höja proletariatet till härskande klass...” Dessutom, om den andra definitionen är riktig, så kan heller vare sig Pariskommunen eller bolsjevikernas styre ha varit några arbetarstater, eftersom den förstnämnda inte alls förstatligade produktionsmedlen medan den sistnämnda inte gjorde det förrän efter ett tag.
- c) Om staten förfogar över produktionsmedlen och arbetarna inte har kontrollen över den, så äger de inte produktionsmedlen, d v s är inte härskande klass. Den första definitionen medger detta. Den andra definitionen glider undan, men motbevisar det inte.

Definitionen av Ryssland som arbetarstat och den marxistiska teorin om staten

Antagandet att Ryssland är en degenererad arbetarstat måste leda till slutsatser som står i direkt motsättning till den marxistiska synen på staten. En analys av det som Trotskij kallade politisk revolution och social kontrarevolution visar det.

I *Den förrådada revolutionen* skriver Trotskij:

”För att bättre förstå det nuvarande Sovjetunionens karaktär, kan vi göra två skilda hypoteser om dess framtid. Låt oss först anta att sovjetbyråkratin störtas av ett revolutionärt parti, som har den gamla bolsjevismens alla attribut, dessutom berikad av den senaste periodens världserfarenheter. Ett sådant parti skulle starta med att återupprätta demokratin i fackföreningarna och i sovjeterna. Det skulle kunna och skulle vara tvingat att återinföra frihet för sovjetiska partier. Tillsammans med massorna och i spetsen för dessa skulle det genomföra en hänsynslös utrensning av statsapparaten. Det skulle avskaffa ranger och dekorationer, och alla slags privilegier, och skulle inskränka bristen på jämlikhet i arbetsersättning till vad som är livsnödvändigt för ekonomin och statsapparaten. Det skulle ge ungdomen fria möjligheter att tänka självständigt, lära sig, kritisera och växa. Det skulle införa djupgående förändringar i fördelningen av nationalinkomsten i överensstämmelse med arbetarnas och bondemassornas intresse och vilja. Men vad egendomsförhållanden beträffar, skulle den nya makten inte behöva ta till revolutionära åtgärder. Den skulle bevara och vidareutveckla experimenten i planekonomin. Efter den politiska revolutionen – d v s avsättandet av byråkratin – skulle proletariatet vara tvingat att i ekonomin införa en rad mycket viktiga

reformer, men inte ytterligare en social revolution.

Om – för att ta en annan hypotes – ett borgerligt parti skulle störta den härskande sovjet kasten, skulle det finna inget litet antal färdiga tjänare bland de nuvarande byråkraterna, administratörerna, teknikerna, direktörerna, partisekreterarna och de övre kretsarna i allmänhet. En utrensning av statsapparaten skulle naturligtvis vara nödvändig även i detta fall. Men ett borgerligt återupprättande skulle förmodligen kräva mindre utrensningar än ett revolutionärt parti. Den nya maktens huvuduppgift skulle vara att återinföra privat ägande av produktionsmedlen... Trots att sovjetbyråkratin har gått långt för att återupprätta en borgerlighet, skulle den nya regimen tvingas införa i egendomsformerna och industrimetoderna inte en reform utan en social revolution.” (A.a., sid 181-182)

Ut oss titta närmare på detta. Under borgerliga politiska revolutioner, som t ex de franska revolutionerna 1830 och 1848, förändrades styrelseformen i högre eller mindre grad, men typen av stat förblev densamma – särskilda organ av väpnade män, fängelser etc, oberoende från folket, i tjänst hos den kapitalistiska klassen.

Hitlers seger i Tyskland medförde onekligen en omfattande upprensning inom statsapparaten, men statsmaskineriet i dess helhet krossades inte, utan förblev i stort sett detsamma. Det råder en mycket närmare relation mellan innehåll och form i en arbetarstat än i någon annan stat. Så även om vi antar att politiska revolutioner kan äga rum i en arbetarstat, är dock en sak klar. samma arbetarstatsmaskineri måste bestå som sådant efter, liksom före, den politiska proletära revolutionen. Om Ryssland är en arbetarstat, måste det revolutionära arbetarpartiet kunna använda sig av det befintliga statsmaskineriet och kommer också att göra det, även om det vid maktövertagandet måste genomföra omfattande ”utrensningar”. Om däremot borgarklassen kommer till makten, kommer den inte att kunna utnyttja det befintliga statsmaskineriet, utan måste krossa det och bygga ett nytt på dess ruiner.

Är detta de förhållande som råder i Ryssland? Att ställa frågan på ett riktigt sätt är att ge halva svaret. Det är ju klart att det revolutionära partiet inte kommer att använda sig av vare sig MVD (d v s det som numera heter KGB, övers. anm.) eller av byråkratin eller den stående armén. Det revolutionära partiet kommer att bli tvunget att krossa den existerande staten och ersätta den med arbetarråd, folkmilis etc.

Däremot, om borgarklassen kommer till makten, kan den visst använda sig av MVD, den reguljära armén etc. Trotskij undviker den marxistiska teorin om staten när han befattar sig med den politiska revolutionen och den sociala kontrarevolutionen, i o m att han säger att det revolutionära partiet ”skulle börja med att återupprätta demokratin i fackföreningarna och i sovjeterna”. Faktum är att det i Ryssland varken finns några fackföreningar eller sovjeterna i vilka demokrati kan återinföras. Frågan handlar inte om att reformera statsmaskineriet utan om att krossa det och bygga upp en ny stat.

Vare sig vi antar att proletariatet måste krossa det existerande statsmaskineriet vid maktövertagandet medan borgarklassen kan använda det, eller om vi antar att varken proletariatet eller borgarklassen kan använda det (”upprensningen inom statsapparaten” inbegriper med nödvändighet en sådan djupgående förändring att den skulle omvandlas kvalitativt), så blir i vilket fall slutsatsen att Ryssland inte är någon arbetarstat. Att föreställa sig att proletariatet och borgarklassen kan använda sig av samma statsmaskineri som organ för respektive klassherravälde, är detsamma som att förkasta det revolutionära statsbegrepp som uttrycks av Marx, Engels, Lenin och Trotskij.

Att betrakta egendomsformen oberoende av produktionsförhållandena är en metafysisk abstraktion

Varje marxist erkänner att privategendomen i sig själv, oberoende av produktionsförhållanden, är en överhistorisk abstraktion. Den mänskliga historien känner till privategendom hos slavsyste­met, hos feodalsyste­met och hos det kapitalistiska syste­met, vilka alla skiljer sig från varandra. Marx betraktade med löje Proudhons försök att definiera privategendom oberoende av produktionsförhållanden. Vad som gör produktionsmedlen till kapital, är den totala summan av produktionsförhållanden. Som Marx sa:

”I varje historisk epok har egendomen utvecklats olika och under helt skilda samhällsförhållanden. Att definiera den borgerliga egendomen är därför ingenting annat än att framställa den borgerliga produktionens samhälleliga förhållanden.

Att ge en definition av egendomen som ett oavhängigt förhållande, en särskild kategori, en abstrakt och evig idé, kan inte vara något annat än att binda sig vid en metafysisk eller juridisk illusion.” (K. Marx, *Filosofins elände*, Proletärkultur 1981, sid 165)

Alla de kategorier som uttrycker relationer mellan människor i den kapitalistiska produktionsprocessen – värde, pris, lön etc – utgör en integrerad del av den borgerliga privategendomen. Det är det kapitalistiska syste­mets rörelselagar som definierar den kapitalistiska privategen­domens historiskt sociala karaktär, och som skiljer den från andra slags privategendom. Proudhon, som abstraherade egendomsformen från produktionsförhållanden, trasslade in helheten av de kapitalistiska produktionsförhållanden i det allmänna juridiska begreppet ”egendom”. Han var därför ur stånd att gå längre än till det svar som Brissot, i ett liknande arbete skrivet redan före 1789, gett: ”Egendom är stöld”.

För Marx var det däremot helt klart att en viss privategendom kan ha en annorlunda historisk karaktär. An en annan privategendom, d v s att de representerar olika klasser. Att detsamma också kan vara fallet med statsegendom, är inte lika vedertaget. Den främsta anledningen till det är att människans Linda historia huvudsakligen har varit historien om klasskamp på basis av privat egendom. Exempel på klassdifferentiering på basis av annan slags egendom än privat, är inte så talrika och i det stora hela inte så välkända. Inte desto mindre har sådant förekommit.

Som första exempel här ska vi ta ett kapitel ur Europas historia: den katolska kyrkan under medeltiden.

Kyrkan hade enorma landområden på vilka hundratusentals bönder arbetade. Förhållandet mellan kyrkan och bönderna var av samma slags feodala förhållande som det som rådde mellan den feodale godsägaren och hans bönder. Kyrkan som sådan var feodal. Men ingen av biskoparna, kardinalerna m fl hade några individuella rättigheter till denna feodala egendom. Det är produktionsförhållanden som definierar klasskaraktären hos kyrkans egendom, att den var feodal, och detta oavsett det faktum att den inte var privat.

Någon kanske skulle invända att den katolska kyrkan bara var en beståndsdel i det feodala samhällssystemet i dess helhet, och att det är detta som gör kyrkan feodal till dess karaktär. Men detta argument är irrelevant, eftersom det vi är ute efter att förklara inte är varför kyrkan fick sin makt, varför den kunde koncentrera i sin ägo sådana väldiga landområden och upprätta feodala förhållanden med de bönder som odlade dessa. Vi vill bara visa att ett och samma produktionsförhållande kan ta sig uttryck i olika egendomsformer, den ena privat och den andra institutionell.

Hos österlandets historia kan vi hitta åtskilliga fall med ekonomiska system där det råder djup klassdifferentiering, baserad inte på privat utan på statlig egendom. Sådana system fanns i faraonernas Egypten och i det muslimska Egypten, i Irak, Iran och Indien. Att staten ägde jorden berodde antagligen på att dessa Landers bevattningsystem var beroende av statens verksamhet. Följande exempel kan väl tjäna som illustration till detta slags fenomen.

Den arabiska feodalismen – ett exempel på ett klassamhälle baserat på statsegendom

Låt oss undersöka de viktigaste särdragen hos den arabiska feodalismen under mamelukerna. Här var böndernas underkastande under den under den starka feodalstaten mycket hårdare än i det medeltida Europa, men den enskilde medlemmen av den härskande klassen åtnjöt inga individuella egendomsrättigheter alls. Sultanen var den ende jordägaren och han brukade fördela rätten att samla in skatterna bland de olika adelsmännen (s k multa-zim). Medan i Europa varje feodal herreman var ägare till en viss domän som gick i arv från far till son, hade den feodale herremannen i den arabiska östern ingen permanent egen domän, utan ingick i stället i en klass som kollektivt kontrollerade jorden och hade rätt att uppta skatt. I Syrien och i Palestina förändrades det område, varifrån en sådan feodalherre samlade upp skatt, från år till år. I Egypten hade de rätt att samla upp skatt i ett visst område på livstid, och deras arvingar åtnjöt företräde vid utnämmandet av deras efterträdare när de avlidit. Medan feodalherren i Europa utgjorde en förhållandevis självständig maktbärare gentemot kungen, som ju bara var så att säga feodalherre nummer ett, så var hos araberna endast det feodala kollektivet en faktor av någon betydelse; som enskilda individer var de arabiska feodalherrarna svaga, eftersom de var beroende av staten för sin ställning. Feodalherrens svaghet i förhållande till staten framgick tydligt av det sätt på vilket förläningarna fördelades: sultanen delade ut dem till emirer och vasaller, varav var och en fick ett landområde, vars storlek avgjordes av hans rang. De arabiska adelsmännen var på så sätt indelade i olika grupper med olika inkomster, och skillnaderna emellan var mycket stora (t ex fick ”de hundra emirerna” 80 000-200 000 jayshi-dinarer per år, ”emir al-tabl” 23 000-30 000, ytterligare andra 9000 och därunder, 3000 o s v). Tillägnandeformen påminde mer om statstjänstemäns än om europeiska feodalherrars. Till följd av denna adelns avhängighet av staten, förekom ett märkligt fenomen i den arabiska östern. Från tid till annan blev hela feodala skikt ”utrensade” och krossade, och andra intog deras plats. De arabiska adelsmännen kom att ersättas av sultanens frigivna slavar – mamelukerna – vilka inte var av arabisk härkomst och inte talade arabiska utan turkiska. På 1200- och 1300-talet kom flertalet bland dem från den mongoliska staten, Gyllene Horden, vars centrum låg vid nedre delen av Volgas stränder.

På 1400- och 1500-talet var de huvudsakligen kaukasier. I och med tsarens tilltagande motstånd mot värvning i Kaukasus till sultanen, kom det balkanska elementet (albaner, bosnier etc) att dominera.

Det statliga ägandet av jorden inte bara förhindrade uppkomsten av feodalism baserad på privat egendom, utan överhuvudtaget sociala grupper med individualistiska tendenser. Städerna var härläger; flertalet hantverkare var inte fria. T o m då gillerna (hirfeh) utvecklade sig, saknade de självständig betydelse att tala om. Myndigheterna underordnade dem under sig genom att utnämna många av gillernas överhuvuden, göra dem till statstjänstemän och gillerna till statskontrollerade organisationer.

Det faktum att de viktigaste produktionsmedlen inte tillhörde enskilda, utan staten, och att de arabiska adelsmännen och mamelukerna saknade juridiskt fotfäste och därför inte hade någon

arvsrätt, gjorde på intet sätt bondemassornas lott bättre. Inte heller medförde mamelukernas enkla ursprung någon förändring. Den härskande klassens koncentration till städerna gav dem ett stort militärt övertag gentemot bönderna och ökade dessutom deras aptit. Även i detta skilde de sig från feodalherrar i medeltidens Europa. De produkter de europeiska livegna gav till sina feodalherrar som arrende, gick i regel inte vidare till försäljning; de livegna behövde därför inte ge sin feodalherre mer än vad han och hans hushåll behövde för dagligt bruk. ”Volymen på hans (d v s feodalherrens, övers. anm.) magsäck sätter gränserna för hans utsugning av bönderna”, påpekade Marx. De arabiska feodalherrar hade en annan smak, och den kanske bäst kan uttryckas med kalif Sulimans ord till sitt sändebud om bönderna: ”Mjölka tills juvret är torrt, och tappa blod till sista droppen”.

Produktionssättet, utsugningsformen, de arbetandes förhållande till produktionsmedlen, var detsamma i den arabiska östern som i det medeltida Europa. Den härskande klassens inkomstkälla var också densamma; den enda skillnaden låg i tillägnandesättet, i det legala uttrycket för rätten att utsuga.¹

Den ryska byråkratin – en gendarm som framträder i distributionsprocessen?

Trotskij skriver att den stalinistiska statens förtryck av massorna kommer sig utav ”det faktum att den nuvarande övergångsstrukturen är full av sociala motsägelser, som inom konsumtionen – något som rör alla närmast och mest kännbart – är ytterst spända, och som ständigt hotar att bryta sig in i produktionen.” (*Den förrådada ...*, op cit, sid 83)

Alltså:

”Grundvalen för byråkratstyret är samhällets fattigdom på konsumtionsvaror, med den resulterande alla-mot-alla-kampen. När det fanns tillräckligt med varor i en affär, kan köparna komma närhelst de önskar. När det råder knapphet på varor, tvingas köparna stå i kö. När köerna är mycket långa, är det nödvändigt att sätta dit en polisman för att hålla ordning. Sådan är utgångspunkten för sovjetbyråkratins makt. Den 'vet' vem som skall få någonting och vem som måste vänta.” (Samma)

Är det sant att byråkratin uppträder som ”gendarm” endast i distributionsprocessen, eller uppträder den så i reproduktionsprocessen i dess helhet, av vilken den förstnämnda bara är en underordnad del? Detta är av avgörande teoretisk och politisk betydelse.

Innan vi söker besvara den frågan, låt oss undersöka vad Marx och Engels ansåg om sambandet mellan produktionsförhållande och fördelning. Marx skrev:

”I förhållande till den enskilde individen uppträder naturligtvis distributionen som en samhällelig lag, som bestämmer individens ställning i den produktionsfär, inom vilken han producerar, och som alltså föregår produktionen. Individen har från själva början inget kapital, ingen jordegendom. Den samhälleliga produktionen hänvisar honom från födelsen till lönearbetet. Men denna hänvisning är själv resultatet av ett kapital, jordegendom, existerar som självständiga produktionsagenter.

Om vi betraktar hela samhällen, förefaller distributionen i ännu ett avseende föregå produktionen och bestämma den såsom vore den ett anteekonomiskt fact (förekonomiskt faktum). Ett erövrarfolk fördelar landet bland erövrarna och fastställer på sätt en bestämd fördelning och form för jord-

¹ Några källor som behandlar feodalismen i arabvärlden: A N Poliak *Feudalism in Egypt, Syria, Palestine and Lebanon*. London 1939. A N Poliak *Les Révoltes Populaires en Egypte a l'Epoque des Mamelukes et leurs causes Economiques i Revue des Etudes Islamiques*. Paris 1934. Olika artiklar av A N Poliak på hebreiska i tidskriften *Hameshek Hashitufi*. Tel Aviv. A Kremer *Kulturgeschichte des Orients unter der Chalifen*. Wien 1875-77. A Kremer *Geschichte der Herrschenden Ideen des Islams*. Strasbourg 1902-03.

egendomen, och bestämmer därmed också produktionen. Eller det gör de besegrade till slavar och gör sålunda slavarbetet till produktionens grundval. Eller ett folk slår genom en revolution sönder stor-jordegendomen till parceller och ger alltså genom denna nya distribution produktionen en ny karaktär. Eller lagstiftningen förevisar jordägandet i händerna på vissa familjer eller fördelar arbetet som ärftligt privilegium och fixerar det sålunda enligt kastordning. I alla dessa fall – och de är alla historiska – tycks distributionen inte inledas och bestämmas genom produktionen, utom tvärtom produktionen genom distributionen.

Distributionen uppträder i den ytligaste uppfattningen som distribution av produkterna och på så sätt längre avlägsen från produktionen och quasi (liksom) självständig gentemot densamma. Men innan distributionen är distribution av produkterna, är den: 1) distribution av produktionsverktygen och 2) vad som är en vidare bestämning av samma förhållande, distribution av samhällsmedlemmarna mellan de olika slagen av produktion. (Individernas underordnande under bestämda produktionsförhållanden). Distributionen av produkterna är uppenbarligen bara ett resultat av denna distribution, som är inbegripen i själva produktionsprocessen och bestämmer produktionens struktur.” (K. Marx, *Till kritiken av den politiska ekonomin*, Proletärkultur 1981, sid 245-246)

Detta utdrag från Marx, vars princip återkommer om och om igen i hans verk, är fullt tillräckligt som utgångspunkt för analysen av den stalinistiska byråkratins plats i ekonomin.

Låt oss ställa dessa frågor med avseende på den ryska byråkratin:

Administrerar byråkratin endast distributionen av konsumtionsmedel bland folket, eller administrerar den också distributionen av människor i produktionsprocessen? Utövar byråkratin endast monopol över kontrollen av distributionen, eller över kontrollen av produktionsmedel också? Fördelar den bara konsumtionsmedel, eller fördelar den även samhällets totala arbetstid mellan ackumulation och konsumtion, mellan produktionen av produktionsmedel och produktionen av konsumtionsmedel? Reproducerar inte byråkratin knappheten på konsumtionsmedel, och därmed vissa distributionsförhållanden? Bestämmer inte de produktionsförhållanden som råder i Ryssland de distributionsförhållanden som utgör en del av dem?

Social eller politisk revolution

Om man håller med Trotskij om att en revolution genomförd av Rysslands arbetarklass emot byråkratin inte är någon social revolution, hamnar man i direkt motsättning till marxistisk sociologi.

Det amerikanska inbördeskriget definierades av Marx som en social revolution. Slavarnas befrielse och deras förvandling till lönearbetare var en social revolution: en klass i samhället försvann och gav plats åt en annan. Varför skulle störtandet av Stalins byråkrati och befrielsen av miljontals slavar i arbetslägren inte vara en social revolution, utan bara en politisk? Jordbruksrevolutionen, överförandet av de feodala godsens jord i böndernas händer, förvandlingen av livegna till fria bönder, var en social revolution. Varför skulle inte upphävandet av den statliga utplundringen, av ”obligatoriska leveranser”, förvandlingen av kolchoserna till kolchosmedlemmarnas verkliga egendom, ägd och kontrollerad av dem själva, vara en social revolution?

En politisk revolution förutsätter att endast individer, grupper eller styrande skikt byts ut vid ett regimbyte, men att samma klass förblir vid makten. Alltså skulle byråkraten och arbetaren, NKVD-vakten (NKVD var en föregångare till nutidens KGB, och förvaltade stalintidens slavägarsystem, övers. anm.) och hans fånge, tillhöra samma klass. Hur kan det vara möjligt när deras ställningar i produktionsprocessen är så pass antagonistiska, när deras inställning till produktionsmedlen inte bara skiljer sig åt, utan faktiskt står i direkt strid emot varandra?

Om vi accepterar att arbetarna och byråkraterna tillhör samma klass, måste vi dra slutsatsen att det i Ryssland pågår en kamp inom en och samma klass, men ingen kamp mellan olika klasser, d v s ingen klasskamp. Drar inte det bort den grund som Trotskij står på, när han attackerar Stalin för dennes påstående att det inte finns någon klasskamp i Ryssland?

Trotskijs sista bok

Eftersom arbetarklassen i Ryssland var den enda som lyckades behålla makten under någon längre tid, och eftersom dess nederlag tog sig en form som varit omöjlig att förutsäga med tanke på de mycket komplexa ekonomiska och politiska omständigheterna i Ryssland, är det inte någon tillfällighet att t o m Trotskij, med sin briljanta analysförmåga, fick lov att ompröva sin grundläggande analys av den stalinistiska regimen från tid till annan. Trotskijs position förändrades kraftigt, om än bara beträffande var han lade tonvikten, från den tid då accepterandet av teorin om den degenererade arbetarstaten utgjorde ett villkor för medlemskap i Vänsteroppositionen, till då Trotskij inte yrkade på uteslutning ur Fjärde Internationalen av dem som motsatte sig försvar av Sovjetunionen, även om han inte accepterade deras ståndpunkt. Det var inte någon tillfällighet att han, i sin polemik mot Shachtman och Burnham i slutet av 1939 samt 1940, kunde säga att även om han skulle hamna i minoritet gentemot dem, så skulle han motsätta sig en splittring och istället kämpa för sin åsikt inom det förenade partiet. (Se L Trotskij *Till marxismens försvar*, Partisanförlaget 1972)

Ett tydligt steg i riktning mot en omvärdering av byråkratin, i riktning mot en syn på den som härskande klass, visar sig i Trotskijs sista bok, Stalin. När han i den förklarar den sociala naturen i den stalinistiska byråkratins uppstigande till makten, säger han:

”Innehållet i Thermidor var, är och kunde inte undgå att vara socialt till sin karaktär. Det stod för utkristalliseringen av ett nytt privilegierat skikt, skapandet av ett nytt underskikt för den ekonomiskt dominerande klassen. Det fanns två pretendenter till denna roll: småborgarklassen och byråkratin själv. De kämpade sida vid sida mot motståndet från det proletära avantgardet. När denna uppgift genomförts, bröt en skoningslös kamp ut mellan dem. Byråkratin blev skrämmd av sin isolering, sin avskildhet från proletariatet. Den kunde inte ensam krossa vare sig kulaken eller de småborgare som hade vuxit upp och fortsatte att växa på NEP:s basis; den var tvungen att ta proletariatet till hjälp. Därav dess ivriga ansträngningar att framställa sin kamp emot småborgarklassen om merprodukterna och makten som en proletariatets kamp emot försök till kapitalistisk restauration” (L. Trotsky, *Stalin*, London 1947, sid 408)

Byråkratin, säger Trotskij, utgav sig för att kämpa emot kapitalismens återupprättande, men utnyttjade i själva verket bara proletariatet för att krossa kulakerna med siktet inställt på ”utkristalliseringen av ett nytt privilegierat skikt, skapandet av en nytt underskikt för den ekonomiskt dominerande klassen”. En av pretendenterna till rollen som ekonomiskt dominerande klass, säger han, är byråkratin. Denna formulering måste ägnas stor uppmärksamhet, särskilt om vi kopplar samman denna analys av kampen mellan byråkratin och kulakerna med Trotskijs definition av klasskamp. Han säger.

”Klasskamp är ingenting annat än kampen för merprodukter. Den som äger merproduktionen behärskar situationen – äger rikedom, äger staten, har nyckeln till kyrkan, till domstolarna, till vetenskap och konst. (L. Trotsky, *The Living Thoughts Of Karl Marx*, London 1940, sid 9)

Kampen mellan byråkratin och kulakerna var, enligt Trotskijs sista slutsats, ”kamp... om merprodukterna”.

De interna krafterna förmår inte återinföra individuell kapitalism i Ryssland: vad leder det till för slutsats beträffande dess klasskaraktär?

När Trotskij talade om faran för en social återupprättandet av kapitalism baserad på kontra-revolution i Ryssland, menade han privat egendom. Stalinistisk bonapartism framställs som en balanserad faktor emellan två krafter på den nationella arenan – å ena sidan arbetarklassen, som stödjer statsegendomen och planhushållningen, å andra sidan de borgerliga element som eftersträvar enskilt ägande. Han skriver:

”Den (d v s byråkratin, övers. anm.) fortsätter att bevara statsegenomsrätt endast i den utsträckning som den fruktar proletariatet. Denna bevarande fruktan närs och stöds av det illegala partiet av bolsjevik-leninister, som är det mest medvetna uttrycket för de socialistiska tendenser, som opponerar sig mot den borgerliga reaktion av vilken termidorbyråkratin är helt genomsyrad. Som medveten politisk kraft har byråkratin förrätt revolutionen. Men en segerrik revolution är lyckligtvis inte enbart ett program och ett bana, inte bara politiska institutioner, utan också ett system av sociala relationer. Att förråda den räcker inte. Man måste störta den. (*Den förrådada revolutionen*, op. cit., sid 181)

Denna framställning uttrycker mycket tydligt en juridisk abstraktion av egendomsformen, och avslöjar därmed de påtagliga inre motsättningarna i analysen. Det ryska proletariatet var inte starkt nog för att upprätthålla sin kontroll över produktionsmedlen, och störtades av byråkratin, men är likväl starkt nog att förhindra att detta slås fast i lag! Proletariatet besatt inte tillräcklig styrka för att gå emot en högst antagonistisk distribution av produkten, hindra byråkratin från att brutalt pressa ner levnadsstandarden och upphäva de mest elementära rättigheter, förhindra deportation av miljontals människor till Sibirien etc, men besitter ändå tillräckligt med styrka för att kunna försvara egendomsformen! Precis som om det fanns något annat förhållande mellan människor och egendom än det som baserar sig på produktionsförhållandena.

Dessutom – om fruktan för proletariatet vore den enda faktor som förhindrar restaurationen av privatkapitalism i Ryssland, om, som Trotskij sa, byråkratin är medvetna restorationister, så skulle hans uttalande att den stalinistiska regimen är lika stabil som en pyramid som står upp och ner, balanserad på sin spets, ha visat sig korrekt, och hans förutsägelser om statsekonomins Ode under kriget ha slagit in. Så här sammanfattade han sin position:

”I den upphettade krigsatmosfären kan man vänta skarpa omsvängningar i riktning mot individualistiska principer inom jordbruk och hantverksindustri, i riktning mot inviterande av utländskt och ”allierat kapital, uppluckring av utrikeshandelsmonopolet, försvagning av regimen kontroll över trusterna, tilltagande konkurrens dem emellan, deras konflikt med arbetarna etc. På det politiska området kan sådana processer innebära bonapartismens fullbordande med motsvarande förändringar av egendomsförhållandena. Med andra ord, i händelse av ett utdraget krig åtföljt av passivitet från världsproletariatets sida, inte bara kan utan måste de inhemska sociala motsättningarna i Sovjetunionen leda till en borgerligt-bonapartistisk kontrarevolution.” (L. Trotsky, *War and the Fourth International*, New York 1934, sid 22)

Före Andra världskrigets erfarenheter var det en förståelig, om än felaktig, uppfattning att privatkapitalism kunde återinföras i Ryssland utan att det ockuperats av en imperialistisk makt. Men den koncentrerade, statliga ryska ekonomins seger över den tyska krigsmaskinen satte punkt för allt tal om en sådan möjlighet

Det faktum att krafter utifrån kan återinföra privatkapitalismen, eller t o m au ett förödande krig, åtföljt av dödande av merparten av den ryska befolkningen, skulle kunna kasta landet tillbaka till en avsevärt lägre historisk utvecklingsnivå än privatkapitalismen, kan dock inte

uteslutas.

När Trotskij definierade Ryssland som ett övergångssamhälle, betonade han helt riktigt att som ett sådant måste dess egna, inneboende lagar leda antingen till socialismens seger eller till privatkapitalismens återupprättande. Om vi räknar bort den sistnämnda möjligheten, återstår en av tre:

1) De inhemska krafterna i Ryssland leder endast i en riktning – i riktning mot kommunismen. Denna ståndpunkt förfäktas av stalinisterna och även av Bruno Rizzi.²

2) Det ryska samhället är varken kapitalistisk eller socialistiskt, och fastän dess produktivkrafter växer oavbrutet, kommer inte detta att leda till kommunismen; fastän utsugningen av massorna fortsätter oförminskat, kommer det inte att leda till kapitalism. Detta är den teori om ”direktörsrevolutionen” och ”den byråkratiska kollektivismen”, som Shachtman formulerade 1943.

3) Det ryska samhället är ett övergångssamhälle som har två framtidsutsikter – statskapitalism eller socialism – om det inte redan är statskapitalistiskt

Avvisar vi möjligheten av att de interna krafterna åstadkommer privatkapitalism, och förkastar vi på samma gång stalinismen, den byråkratiska kollektivismen (både i Bruno R:s och Shachtmans respektive versioner) och burnhamismen, så återstår endast det tredje alternativet.

Både under statskapitalism och en arbetarstat, är det staten som äger produktionsmedlen. Skinnade mellan de bägge systemen kan inte vara en skillnad i egendomsform. Därför måste det statliga ägandet av produktionsmedlen, vilket Trotskij lägger till grund för sin definition av Rysslands klasskaraktär, avvisas som ett osunt kriterium.

”Folkdemokratierna” och definitionen av Ryssland som arbetarstat

Upprättandet av ”folkdemokratierna” kom att sätta definitionen av Ryssland såsom varande en arbetarstat, på prov.

Om statligt ägande, planhushållning och utrikeshandelsmonopol definierar ett land som arbetarstat, så är utan tvekan Ryssland liksom de nya ”folkdemokratierna” arbetarstater. Det betyder att i de sistnämnda, proletära revolutioner har ägt rum. Dessa leddes av stalinister på basis av nationell enhet, regeringskoalitioner med borgarklassen och en chauvinism som lett till fördrivning av miljoner tyska arbetande och deras familjer. En sådan politik skulle alltså bara ha smort den proletära revolutionens hjul.

I så fall – vad har den internationella socialismen för framtid? Vari ligger dess historiska berättigande? De stalinistiska partierna besitter alla företräden framför de internationella socialisterna – en statsapparat, massorganisationer, pengar etc, etc. Det enda företräde de saknar är en internationalistisk klassideologi. Men om det är möjligt att genomföra den proletära revolutionen utan denna ideologi, varför ska då arbetarna vända ryggen åt stalinismen?

Om en social revolution har ägt rum i de östeuropeiska utan ett revolutionärt, proletärt ledarskap, så miste vi dra slutsatsen att i kommande sociala revolutioner, liksom i de här nämnda, står massorna för kampen men inte för ledningen.

Att anta att ”folkdemokratierna” är arbetarstater innebär att acceptera att i princip baserar sig

² I hans bok *La bureaucratisation du Monde*. Paris 1939.

proletära revolutioner, liksom borgerliga krig, på bedrägeri mot folket.

Om ”folkdemokratierna” är arbetarstater, har Stalin förverkligat den proletära revolutionen – och inte nog med det, han har gjort det raskt och smidigt också. Det gick 47 år mellan Pariskommunen och upprättandet av den första arbetarstaten i ett land med 140 miljoner invånare. Mindre än 40 år gick så innan ännu ett antal länder blev arbetarstater. Västerut tillkom Polen, Jugoslavien, Ungern, Rumänien, Bulgarien och Tjeckoslovakien med sina sammanlagt 75 miljoner invånare (då har inte de baltiska länderna, östra Polen, Moldavien, som annekterades av Sovjetunionen och som omfattar 20 miljoner människor, medräknats). Österut tillkom Kina med sin befolkning på 600 miljoner. Om dessa länder är arbetarstater, vad ska man då med marxismen och Fjärde Internationalen till?

Om ”folkdemokratierna” är arbetarstater, faller det som Marx och Engels sa om den socialistiska revolutionen – att den är ”historien, medveten om sig själv”. Faller gör likaledes Engels' uttalande:

”Först från denna stund (d v s den socialistiska revolutionen, övers. anm.) kommer människorna fullt medvetet att själva göra sin historia, först nu kommer de samhällseliga krafter som de satt i rörelse att till övervägande delen och i en ständigt större utsträckning få de av människorna önskade verkningarna. Det är mänsklighetens språng ur nödvändighetens rike in i frihetens.” (F. Engels, *Anti-Dühring*, Arbetarkultur 1976, sid 391)

Även Rosa Luxemburg måste ha pratat strunt när hon sammanfattade det som marxismens lärofäder skrev om den proletära medvetenhetens roll i en revolution:

”I samtliga klasstrider i det förgångna, förda i minoriteters intressen, och där, för att använda Marx' ord, 'all utveckling skedde i motsättning till folkets stora massa', bestod en av de avgörande förutsättningarna för aktion i massornas likgiltighet gentemot kampens verkliga syfte, dess materiella innehåll och dess begränsningar. Denna motsägelse utgjorde faktiskt den specifika historiska grundvalen för det 'upplysta' borgerskapets 'ledande roll', vilken hängde samman med massornas roll som fogliga följeslagare. Men, som Marx skrev så tidigt som 1845, 'i och med att den historiska handlingen fördjupas, måste de massor som deltar i den öka!'. Proletariatets klasskamp är den 'djupaste' av alla historiska aktioner hittills, den omfattar hela den lägre delen av folket, och alltsedan den tid då samhället delades upp i klasser, är den första rörelse som står i överensstämmelse med massornas verkliga intressen. Det är därför, som upplysning av massorna beträffande deras uppgifter och metoder, är en oundgänglig förutsättning för socialistisk aktion, liksom under tidigare perioder massornas likgiltighet var förutsättningen för de dominerande massornas aktion.” (Citerad efter L. Laurat, *Marxism and democracy*, London 1940, sid 69)

Är Rysslands seger i kriget bevis för att det är en arbetarstat?

Medan Trotskij i enlighet med sin analys att Ryssland är en arbetarstat, förutsåg att byråkratin inte skulle klara kriget, drar många trotskister idag slutsatsen att dess seger, att Ryssland är en arbetarstat. Detta post faktum-argument faller emellertid vid en närmare kritik.

Argumentet ifråga kan inledas i två delar:

- 1) Massornas entusiasm i kriget visar att de har något förutom utom sina bojar att förlora, att de är den härskande klassen.
- 2) Rysslands militärt-industriella styrka bevisar dess historiska överlägsenhet över kapitalismen.

Den första delen av argumentet, som dominerade Fjärde Internationalens press 1941-43, smulades sönder av händelseutvecklingen. Även den tyska armén kämpade med all sin kraft

när allt hopp om seger redan hade gått om intet, ja ännu vid själva Berlin. Hade de tyska soldaterna också något att förlora utom sina bojar? Var den tyska arbetarklassen också härskande klass?

Vad den andra delen av argumentet beträffar, råder det ingen tvekan om att storskalig industri har enorma fördelar framför småskalig. Detta förklarar faktiskt i mångt och mycket den amerikanska produktionens överlägsenhet jämfört med den brittiska, fastän de baserar sig på samma samhällssystem. Den nya och tekniskt modernare ryska industrin är byggd i ännu större skala än den amerikanska. Dessutom, det överlappande och den brist på samordning som präglar privatkapitalismens länder, saknas i Ryssland tack vare det statliga ägandet av produktionsmedlen. Och ytterligare en fördel i ett krig, som många andra länder inte har, är att dess arbetare saknar alla demokratiska rättigheter. I Ryssland, liksom i Nazityskland, är det möjligt att tillverka kanoner istället för smör, att förflytta miljontals arbetare från landets västra delar till platser bortom Ural, inhysa dem i jordhålor, utan att behöva frukta någon organiserad opposition. Statens auktoritet över ekonomin och över arbetarna – detta är styrkan hos Rysslands industriella och militära produktion. Men detta är också de faktorer som förklarar Nazitysklands militära överlägsenhet över det borgerligt-demokratiska Frankrike, vilket som bekant föll samman inför dess invasionsarméer som ett korthus, och även Storbritannien klarade sig undan en invasion endast tack vare Engelska kanalen, amerikansk hjälp västerifrån och det ryska hotet mot Tyskland österifrån.

Tysklands militära segrar i början av kriget lurade somliga människor till att tro att Tyskland inte var något kapitalistiskt land, utan representerades av ett nytt och överlägset samhällssystem. Det må noteras, att Burnham återfanns bland dem.

Att tro att Rysslands militära segrar i sig själva är bevis för att det i detta land skulle råda ett nytt samhällssystem, har inte större grund än att göra motsvarande antagande beträffande Nazityskland.

Vad var det som hindrade Trotskij från att ompröva teorin om att Ryssland är en arbetarstat?

Man tenderar att se framtiden i gårdagens utstyrelse. Under många år har socialister som bekämpat utsugning fört kampen emot ägare av privategendom – borgarklassen. Fastän Lenin, Trotskij och de andra bolsjevikledarna sa att arbetarstaten i Ryssland blir dömd till undergång om den förblir isolerad, så föreställde de sig denna undergång på ett bestämt sätt – i form av privategendomens återupprättande, alltmedan den statliga egendomen betraktades som frukten av det arbetande folkets kamp. Från ett sådant resonemang är det bara ett kort steg till slutsatsen om att statsegendomen består i Ryssland, så är det tack vare byråkratins ”fruktan för arbetarklassen” och, följaktligen, om byråkratin strävar efter att utöka sina privilegier (inklusive rätten till arv), så är det en strävan efter privat ägande. Tidigare erfarenheter utgjorde Trotskijs främsta hämning när det gällde att inse att en seger för reaktionen inte alltid behöver innebära en återgång till utgångspunkten, utan kan leda till en nedgång i spiralform, i vilken man återfinner kombinationer av element från det förrevolutionära och det revolutionära förflutna, det senare underordnat det förra; det gamla kapitalistiska klassinnehållet kommer då att framträda i en ny, ”socialistisk” form, något som på så sätt tjänar som en ytterligare bekräftelse av lagen om den sammansatta utvecklingen – en lag som Trotskij själv gjorde så mycket själv för att utveckla.

Sammanfattningsvis kan det sägas, att samtidigt som Trotskij bidrog ojämförligt mycket mer än någon annan marxist till förståelsen av den stalinistiska regimen, så led hans analys av en

allvarlig brist – en konservativ dragning åt formalism, något som till sin natur står i motsättning till marxismen, som ju ser formen som underordnad innehållet.

De flesta ovan citerade Trotskij-arbeten finns på marxistarkivet i svensk översättning:

[Den förrådade revolutionen](#)

[Karl Marx' levande tankar](#)

[Kriget och internationalen](#)

[Stalin del 1](#) och [Stalin del 2](#)

[Till marxismens försvar](#)

För en kortfattad redogörelse för Cliffs syn på Sovjetunionens karaktär:

Marcel van der Linden: [Statskapitalism – Tony Cliff](#)

För en kritik av Cliffs statskapitalism-teori, se:

Ernest Mandel: ["Statskapitalismens" motsägelser](#)